

Kći

Kiše su počele da padaju od onog trenutka kada smo ubili Berserovo magare. Dolina je tada bila pusta, uvek je bila pušta pred proleće. Iskopali smo duboku jama i zakopali Berserovo magare. Devojci dok još pale rekli da ode iz Paskvela.

Do noći nastupi prava poplava. Starci su drugom mestu sa svojim mislima, svako je pred očima imao nasmejano lice drugarića Evdokije Ivanove, svako je u svojim

— Ta oni bi ubili i rodjenog oca!

Zbog čega je morala da se vrati ponovo u Paskvel? Mogla je da ode zauvek, niko koliko pitanja.

Već sedam dana i sedam noći bez prestanka pada kiša, celo nebo nad Paskvelom podhtava u predsmeđnoj groznici.

— Potop, viču izbezumljeno ljudi.

— Potop, preplašeno vrište žene.

— Isus je rekao hiljadu i... kaže neki promukao glas.

— Potop, vrište žene i muškarci zastali na krovomima kuća.

Ljudi su, izbezumljeni kao čamčići bez za Evdokija Ivanova. Ja sam malo zaka-

žda su krstili.

Sedam dana i sedam noći neprestano je padala kiša. Nestajali su blagi dani pozna-

tih dogadjaja. Dolazile su veće reke sa sta-

rog Piňa i odnosile sve. Da, to je bio potop.

— Ne, reče neko, to još uvek nije potop.

— Dolazi, rekle su žene, dolazi, prokle-

ti djavole.

— Dolazi, reče taj, ali još uvek nije

potop.

— A šta je ovo, epitrope, psovali su lju-

di. Koji je ovo djava?

— Ni znam, mudro je odgovarao epitrop,

podsmjevajući se krišom.

— Ti znaš, rekli su ljudi.

— To prokleti kopile uvek tako govor-

jer očekuje da ga molimo, vikao je neko.

— Govori, do sto djavola, navaljivali su

ljudi.

A on, gord zbog toga što svi gledaju u

njega, kao u nekog proroka i svetosti da

niko ne može da se približi njegovom kro-

vu da bi ga zgradio za gušu još uvek se

krišom osmehivao.

— Govori epitropu Paskvelski, molile su

žene.

— Govoriću, reče on važno. Trudna om-

ladinka Evdokija Ivanova obesila se.

— Sta, pitali su ljudi iznenadjeni i

zbunjeni. Pa nju su ubili.

— Ubili su Berserovo magare, reče on,

kikočući se.

— Gospode, rekle su žene smirenno. Go-

spode, kazni prokleti djavole koji raz-

graduju svete ograde deda Noja.

— Gde su drugovi omladinci, procedi-

prromulki glas. Uzgred se tako kikotao i

jedva se zadržao za dimnjak da se ne pre-

vrne u vodu.

— Održavaju konferenciju, kikotali su se ostali sa krovova.

To su bili naši dedovi, naši roditelji, mi smo bili njihova krv i mrzel smo ih od mu i zakopali Berserovo magare. Devojci dok još pa-vljeni, zlobni kikot. Ali to nije bilo nikakovo pokoravanje. Svako od nas je bio ne

— Ta oni bi ubili i rodjenog oca!

Zbog čega je moral da se vrati ponovo u Paskvel? Mogla je da ode zauvek, niko koliko pitanja.

je više ne bi tražio. Zaista, zbog čega je moral da se vrati?

Već sedam dana i sedam noći bez pre-

stanka pada kiša. Polje, vrtovi, putevi i

krive — sve je isčešlo: pred očima se ote-

zadala ogromno tamno more. Voda tih vrhova drveća. Smejući se podsećali

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?

— Zajista, zbog čega je moral da se vrati?</p

— Ništa? Skoro vršnu momče.
— Evdokija Ivanova je slagala, reče ti ho drugarica Kiša Gorčeska. Ona nije bila trudna.

— Ti si budala, reče Klimoski. Ti ne znaš šta govorиш.

— Nisam budala, drugaricu, šapnu statra devojka. Zaista nije bila trudna.

— Kako je moguće to, izbezumljeno reče momče. Kako je to moguće, drugovi?

— Moguće je, reče Kiša smirujući momče. Moguće je kada se ispod haljine nose krpe.

Noć je dolazila nad Paskvel. Poveli smo devojku s nama i otišli u dolinu s druge strane Paskvelskog brega. Ubili smo Beršerovo magare i duboko ga zakopali. Devojci smo rekli da ode iz Paskvela dok je noć da je ne bi videli ljudi. Tada su došle i kiše. U svakom slučaju je mogla da oputuje. Već sedam dana i sedam noći bez prestanka pada kiša, kao da se celo nebo otvorilo nad Paskvelom. Ljudi sa krovova dovikuju zlobno.

— Ubili su siroto Beršerovo magare, a devojka se obesila.

— Živila narodna omladina!

Kada će prestati taj šum mutne vode koja nadolazi? (A našim parolama nas udaraju u glavu). Pred očima se već prostire beskrajno tamno more.

Neko od drugova reče:

— Šta čemo da radimo sada?

— Zaista, šta čemo da radimo sada, ponovi nekoliko glasova.

— Poći čemo da pozdravimo dobru drugaricu Evdokiju Ivanovu poslednji put, reče Vapo.

— Preko ove vode? Upita neki promuškao glas. Svi pogledaše prema njemu.

Ovi posramljeno i tih reče:

— Poći čemo preko ove vode.

— Da, rekoš drugovi, preko ove vode.

Stari, ispetrani na krovove kuća, više se nisu smejavili. Krv im se ledila slušajući šum uzburkane vode po kojoj smo se spremali da podjemo. Stari su ostali sa rukama u vazduhu. Možda su se krstili.

Sa makedonskog preveo
Vlada UROŠEVIĆ

RENÉ MISSLIN

10-47240263 N

film - sedma umjetnost

René Misslin (Rene Mislen) pripada grupi entuzijasta koji se bore za potpuno samosvojnu i nezavisnu filmsku estetiku, za oslobođenje filma od uticaja ostalih umjetnosti, za njegovu autohtonost. Najeminentniji teoretičari pokreta su Michel Mourlet (Mišel Murle) i Jean Duchi (Zan Diše) na stranicama „Cahiers du Cinema“ i „Arts“. René Misslin je kao animator Cinex-a Univerziteta u Strasbourgu organizirao prošle sezone prikazivanje ciklusa djela autora koje spominje na kraju svog teksta kao stvaraoca prave filmske umjetnosti. Iako se ne slažem sa nekim njegovim postavkama, iako smatram da aluzije recimo na likovne umjetnosti nimalo ne škode filmu, vedi da ga samo obogaćuju, mislim da pokret kao zahtjev za dostojanstvo, za zaista ozbiljno shvaćanje filma zasluguje punu pažnju.

P. S.

O UDIVLJENJU U UMJETNOSTI

Opštite, započeti ću nazigled banalno. Sigurno, če vam mnoga od osoba kojoj postavite pitanje „što za nju predstavljuju riječi „umjetničko djelo“, odgovorit ćete nekom Sokratovog su-govornika: „to je slika“, „to je jedna opera“, „to je jedan kip“. Koliko će ih odgovoriti: „to je jedan film“? Vjerovatno, malo tko. A što se tiče onih koji će vam bez oklijevanja odgovoriti da je to jedna slika, opera, statua, a, ako ste tako neopreznici (ako ne neobzirni) da izgovorite makar i plastično riječ „film“, od-mjerit će vas s visoka i neće se ustodostojiti ni odgovoriti na nešto što smatraju deplasiranom šalom. Jer rijetke su osobe s kojima se može ozbiljno govoriti o filmu kao umjetničkom djelu. Ovdje je riječ o ljudima koji su vrlo ozbiljni, ili bar tako žele da tako izgledaju, kad idu na koncert ili u muzej. Ne, ne mislim ih optuživati da se tamo, na

koncertu ili u muzeju isključivo dosadjuju. Ili bar ne svi. Ali kočano, kakva je to zasluga diviti se jednoj Beethovenovoj simfoniji ili platušu Leonarda da Vinci? I što vrijedi jedna udjeljiva koje se manje oslanja na duboke afinitete između umjetnika i vlasnika, nego na stoljeća udjeljivanja? Jer, za umjetničko djelo remonte je po nekad gori od nepriznatosti. Ova nikad ne sprječava otkriće djela, može mu samo odgoditi dan. Remonte je, naprotiv, mnogo veća zapreka, ukoliko on, on sam, imponira gledaocu ili slušaocu udjeljivanje. Istinski udjeljivanje, ono koje istreno i stvarno osjećamo za jedno djelo, jednog umjetnika, dolazi iz našeg naj-dubljeg bića i po tome izmijevolj. Lako ga je prepoznati. Iste je prirode kao stvarački entuzijazam. Ako ste osjetili, slušajući jedno muzičko djelo ili gledajući jednu sliku, u sebi nekočno neobično drhtanje koje vas baca najprije u čudjenje, zaprepaštenje, a zatim, malo po

malo, u neku stranu egzaltaciju, bolnu ili srtnu, u kojoj gubite totalnu svijest, ne samo o svijetu koji vas okružuje nego i sebi i ne živite više nego u djelu i djelu u vama, budite sigurni, nalazite da pred umjetnošću. Udjeljivanje, ovako shvaćeno, jedino je moguće opravdavanje umjetnosti, a isto i zadovoljstva koje nam pruža. Sve ostalo je beznačajno.

FILM KOJI TO NIJE

Priznati nekim filmovima svojstvo da izazovu udjeljivanje, onako o kakvom je upravo bila riječ, znači istovremeno otkriti film kao sedmu umjetnost. Do-dajmo odmah da su filmska dje-ka koja imaju tak privilegij izvanredno riješka i u većini slučajeva nepriznata od „cinefil“. Ne nalaze se na programima službenih kino klubova. Istina je da ne mogu nikako zadovoljiti želje te nešto posebne rase, nazvane „cinefil“. Njihovi zahtjevi, uostalom nisu ni najmanje umjetnički. Tražiti da film daje ključ za socijalne, političke ili metafizičke probleme, znači zahtjevati da cineaste da bude misilac a ne umjetnik. Odatoles apsurd da su riječi filmovi koji zaista čine sedmu umjetnost ignorirani upravo od onih, koji se bučno deklariraju na branioce „pravog filma“, „ozbiljnog filma“, protiv mase koja u tamnim dvoranama ne traži nego zabavu, zaborav svakodnevnih brigova.

U ovom trenutku je majstor na ulazu tog „ozbiljnog filma“ švedski režiser Ingmar Bergman, bljevarstvo otkriće za cinefile, bolesne od egzistencijalne boljke, kojima se eto pružaju predmeti za meditaciju, protiv njihovih „moralnih srđobolja“ (izraz je od samog Bergmana). Namjerno sam izabroa ovaj primjer. Slučaj Ingmara Bergmana savršeno ilustrira tendenciju velikog broja režisera, koji upotrebljavaju film kao sredstvo propovijedanja ili izraza, a ne kao cilj. Kod njih se osnovno pravi već prije snimanja, t. j. u trenutku elaboracije scenarija. On, scenarij, uživa svu njihovu pažnju, svu njihovu brigu. Ili gotovo sruši. Kad je taj posao dovršen, film je već gotov u njihovim očima. Ostalo je sekundarno (u doslovnom i prenenomen značenju riječi). U slučaju našeg Svedjanina, kritičari ne nalaze dovoljno izraza da očituju ushićenje zbog brzine kojom taj pseudocineast snima svoje filmove, naizgled tako minuciozno elaborirane. Ali oni, zaboravljaju da Bergmanu, kad

je već jednom skrojio scenarij i govora. Medutim, njegov je kreativni postupak originalan i ne može se ni u kom slučaju rješavati formulama, svojstvenim klasičnim umjetnostima. Tajna ove nove umjetnosti se razrešava za nas u riječima „mise en scène“. Tu treba podrazumijevati jednu preciznu organizaciju, jedno savršeno stavljanje na mjesto elemenata kojima je određeno da se upliču u izradi filma. To znači, odmah priznati da se rad režisera ne može zamisliti nego u prisustvu njegovog dekora, njegovih glumaca, dake na platou a ne na papiru. Ako se to prihvati, više nema sumnje o originalnoj naravi filmske kreacije. Dok su drugi umjetnici prisljeni da se izražavaju kroz jezik koji preegzistira njihovim djelima (glazbeni jezik, slikarski, skulpturalni) jedino je filmskom stvaraocu dat izuzetni privilegij da izaziva izravanje ljepote izravno iz realnosti svijeta i bića. Znali su ga osjetiti samo rijetki umjetnici (a nisu li pravi umjetnici uvijek rijetki), svak po svom temperamento, svom dometu i svojoj radošći. Na kraju ću ih navesti sa ponekim od njihovih najlepših djela:

Griffith: „Rodjenje jedne nacije“; „Netolerancija“.

Murnau: „Tartuffe“; „Tabu“.

Ulmer: „Bandit“; „Kovač koji pjeva“.

F. Lang: „Imam pravo živjeti“; „Povratak Franka Jamesa“; „Obracun“; „Bengalski tigar“; „Hinduski grob“.

Preminger: „Laura“; „Rijeka bez povratka“; „Carmen Jones“; „Sainte Jeanne“; „Dobar dan tugo“; „Čovjek sa zlatnom rukom“; „Autopsija jednog zločina“.

Losey: „Zelenokosi mladići“; „The Prowler“; „Vrijeme bez milosti“.

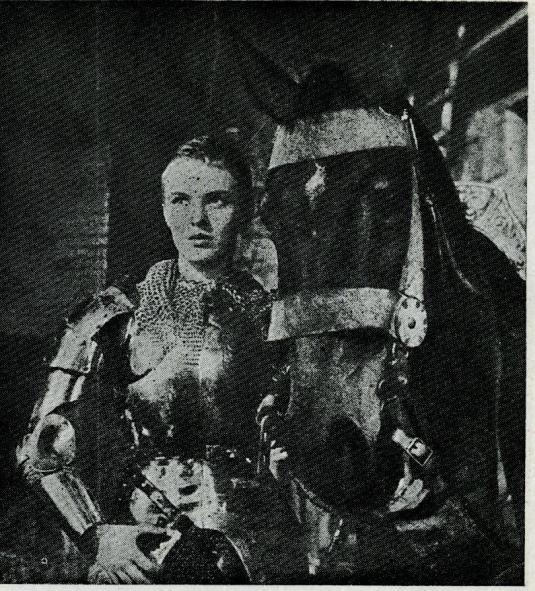
Mizoguci: „Mjesečeve priče“; „Princeza Hang-Kwei-Fei“.

Cottafavi: „Slobodna žena“; „Revolt gladijatora“.

Walsh: „Avanture u Burmi“; „Goli i mrtvi“.

(Naslove filmova sam dao prema francuskim prijevodima. Nažalost, nisam mogao provjeravati pod kakvim su se naslovima ista djela eventualno kod nas prikazivala. — Op. prev.)

(Sa francuskog rukopisa preveo Petar SELEM.)

bergman: „izvor“ (završni prizor)

FILM, NEKI UMJETNICI, NEKA DJELA

Možda ste pogodili, po onome što prethodi, da film kao sedma umjetnost mora i ne smije egzistirati nego po zakonima kojima su mu svojstveni. I da se bez shvaćanja ovih zakona dosjeva do monstruoznih artificijalnosti, koje kao i svi monstrumi moraju jednog dana nestati sa površine zemaljske kugle. Istina je da film ima sva ostalim umjetnostima zajednički cilj izazivanja udjeljivanja, o kome je bilo